

Vztah matky a syna

- **Komunikační problémy**
- **Mateřský komplex**
- **Citové vydírání**
- **Výchovné postoje**
- **Rozhovory o vztazích**
- **Důvody jednání**

Tomáš Novák,
Blanka Dvořáčková

Upozornění pro čtenáře a uživatele této knihy

Všechna práva vyhrazena. Žádná část této tištěné či elektronické knihy nesmí být reprodukována a šířena v papírové, elektronické či jiné podobě bez předchozího písemného souhlasu nakladatele. Neoprávněné užití této knihy bude **trestně stíháno**.

Používání elektronické verze knihy je umožněno jen osobě, která ji legálně nabyla a jen pro její osobní a vnitřní potřeby v rozsahu stanoveném autorským zákonem. Elektronická kniha je datový soubor, který lze užívat pouze v takové formě, v jaké jej lze stáhnout s portálu. Jakékoliv neoprávněné užití elektronické knihy nebo její části, spočívající např. v kopírování, úpravách, prodeji, pronajímání, půjčování, sdělování veřejnosti nebo jakémkoliv druhu obchodování nebo neobchodního šíření je zakázáno! Zejména je zakázána jakákoliv konverze datového souboru nebo extrakce části nebo celého textu, umístování textu na servery, ze kterých je možno tento soubor dále stahovat, přitom není rozhodující, kdo takovéto sdílení umožnil. Je zakázáno sdělování údajů o uživatelském účtu jiným osobám, zasahování do technických prostředků, které chrání elektronickou knihu, případně omezují rozsah jejího užití. Uživatel také není oprávněn jakkoliv testovat, zkoušet či obcházet technické zabezpečení elektronické knihy.

K zamyšlení, snad i jako motto:

„Rodiče mohou ukázat dětem, jak pevný bod ve vesmíru může být rodina. A jak to může být jediná jistota, kterou člověk v životě má...“

Lucie Talmanová, LN 29. 9. 2007, v jednom z prvních rozhovorů po narození syna Nicolase Topolánka

PhDr. Tomáš Novák
Blanka Dvořáčková

VZTAH MATKY A SYNA

Vydala Grada Publishing, a.s.
U Průhonu 22, 170 00 Praha 7
tel.: +420 220 386 401, fax: +420 220 386 400
www.grada.cz
jako svou 3213. publikaci

Odpovědná redaktorka Jana Jindrová
Sazba a zlom Milan Vokál
Návrh a realizace obálky Martina Bártová
Počet stran 128
Vydání 1., 2008

Vytiskly Tiskárny Havlíčkův Brod, a. s.
Husova ulice 1881, Havlíčkův Brod

© Grada Publishing, a.s., 2008
Cover Photo © profimedia.cz

ISBN 978-80-247-2077-7 (tišt ěná verze)
ISBN 978-80-247-6494-8 (elektronická verze ve formátu PDF)
© Grada Publishing, a.s. 2011

Obsah

ÚVODEM	7
1. PROČ CHCEME DĚTI	9
Dítě do rodiny přinese nové podněty a pohledy	10
Opak odcizení – pocit užitečnosti	11
Být jako druzí	11
Mít se na co těšit aneb perspektiva	11
Maminko, co Vám řeknou přátelé a známí?	12
Kolik je Vám let?	14
Miminkovské esperanto	16
Slovník miminkovsko-český	16
2. MATEŘSKÝ INSTINKT, NEBO VĚDOMOSTI?	19
Co se odehrává při prvním kontaktu matky s novorozencem	20
Co potřebují děti	22
Proč kluci neposlouchají a neradi se myjí	24
LMD LDE ADHD MBDBDMMDADDAHD aneb Ženy jsou tu pouhá běžka	25
Období opeřování	30
Nenormální je normální aneb Útěcha psychoanalytikova	32
„Pruská kadetka“ kontra MUDr. Benjamin Spock	33
3. TEST: VÝCHOVNÉ POSTOJE PRO POKROČILÉ	41
Cotswoldský experiment kontra zelený syndrom	45
V Americe vědí, jak na to?	46
Výchovné cíle pro pokročilé	48
Věno – jedno z mála skutečně exaktních zjištění ve vědě o manželství	49
Je vhodné osamělé matce sdělit, že její dítě „potřebuje otce“?	52

4. INSPIRACE Z ANTIKY	55
Oidipovský komplex	55
Medein komplex	57
Atlasův syndrom	62
5. MATEŘSKÝ KOMPLEX – NEDOKONALÉ OSAMOSTATNĚNÍ	65
6. CITOVÉ VYDÍRÁNÍ – MANIPULACE DOVEDENÁ TĚMĚŘ K DOKONALOSTI	75
Technika a taktika citového vydírání	77
Neasertivní protějšek – požehnání pro vyděrače	78
Slovní rozcvička – k vydírání cestička	79
I SOS může mít různý význam	80
7. ROZHOVORY O VZTAZÍCH MATKY A SYNA	83
Naučená bezmocnost	83
Rozhněvaný a ztrápený mladý muž	87
Další rozhovor: Láska hory přenáší	94
Stáří nás moří	98
Vztahy pod zvětšovacím sklem (Vánoce)	101
Pohled z druhé strany – maminka o synovi	103
Slib	106
V obráceném gardu	109
Zalezu si do pokojíčku, ale... ..	112
I ze vzorného syna bývá manžel	114
Na houpačce	117
8. TEST: INVENTURA VZTAHU	119
MÍSTO DOSLOVU – KRABIČKA POSLEDNÍ ZÁCHRANY	123
PŘEČTĚTE SI	125

Úvodem

Po knize věnované sourozeneckým vztahům a po následující publikaci s tématem i názvem „Matka a dcera“ pokračujeme v obdobném tématu publikací s názvem „Matka a syn“. Podobně jako v předchozích svazcích text zasazujeme do širších souvislostí. U „sourozenců“ šlo o oblast partnerského výběru a o vliv konstelace na osobnostní projev. Ve sféře „matka a dcera“ byly probírány některé poruchy chování a stavy hraničních osobností. S těmi se lze samozřejmě setkat jak u matek dcer, tak i u matek synů. V předložené knize pokračujeme v přesahu sdělení se zaměřením na souvislosti dané startem do života a dopadem mateřské role na dítě. Jde o obecně lidskou, ne tedy výhradně genderovou problematiku. Pasáže o potřebách malého dítěte a o přístupu k němu nejsou samoučelné. Korespondují s některými moderními názory na tzv. oidipovský komplex a oidipovskou situaci, tj. na stav hrající ve vztahu dítěte a matky velkou roli.

Publikaci napsala dvojice autorů. Na život a jeho peripetie se dívají z poněkud odlišných pozic. Jak také ne, jde-li o muže a ženu. První z nich je poradenský psycholog. Pracovní cesta spoluautorky vedla nejprve na porodní sál a posléze do ústavu zaměřeného na léčbu onkologicky nemocných. Zdánlivě jde o zcela rozdílná prostředí. Společného jmenovatele ovšem někdy tvoří prožitky stresu a bolesti.

Mýlí se ten, kdo očekává příručku na téma starosti s dětmi. Vybíráme jen některé uzlové body úzce související s tématem knihy. Vzhledem k němu je věnována poměrně značná pozornost i možnostem řešení některých mimo-intelektových příčin neprospěchu. I tyto nesnáze mívají totiž velký prostorový a časový přesah. Dokáží mj. narušit manželství rodičů a dítěte (statisticky výrazně častěji chlapce) negativně ovlivnit na mnoho let. Mnohdy ovlivní nejen jeho studijní a pracovní uplatnění, ale i partnerské a rodinné vztahy.

Problémy související se vztahem a výchovnými peripetemi matky a dospělého syna ukazujeme v řadě rozhovorů. V nich leží těžiště této knihy.

V budoucnu budou na knihu navazovat další svazky věnované dětem – synům i dcerám – a otci, jakož i otcovství jako takovému.

Proč chceme děti

1

K programové bezdětnosti se u nás hlásí zhruba 10 % žen. Je ovšem otázka, nakolik jde o jejich osobní rozhodnutí a nakolik je to důsledek poznané nutnosti. Tedy o přijetí toho, co tak či onak nastalo, ať již z důvodů fyziologických nebo sociálních. Samo slovo bezdětnost navozuje představu jakéhosi nedostatku, ztráty, neúplnosti. Navíc zdůrazňuje určitou dichotomii. Je jen buď a nebo. Není tu jiná alternativa, jen buď – nebo.

Světlem obchází přízrak politické korektnosti. Některé názvy či formulace jsou považovány za nekorektní. Říci v USA třeba o někom, že je černocho, je neodpuštělné. Každý přece ví, že jde o Afroameričana. Ctitelé tzv. politické korektnosti při vyjadřování, přístupu šířícího se z USA do Evropy, kupříkladu radí opustit anglické „childless“ (bezdětní) a nahradit je slovem „child-free“ (v doslovném či otrockém překladu od dětí osvobození, volní, dětmi nezatížení). Čeština zřejmě nedokáže ono „free“ v daném kontextu přiměřeně přeložit. Výraz „vlastním rozhodnutím (dobrovolně) bezdětní“ podle jednoho z jazykovědců „podvědomě připomíná eutanazii“.

Paradoxně tak v češtině relativně korektně vyznívá fráze užívaná v seznamovacích inzerátech středních a starších věkových kategorií – „s vyřešenou minulostí“.

Proč chceme děti? Někteří badatelé považují za nejpodstatnější „instinkt rodičovství“. V něm je prý nejpodstatnější touha prožívat vývoj dítěte, zabývat se jím, starat se o ně, mazlit se s ním. Spadá sem i podvědomá touha dokázat sobě i druhým schopnost mít děti, tj. zdraví, potenci, normalitu, ochotu převzít zodpovědnost. Dále obětavost, s níž plníme závazky spojené s rodičovstvím. Možných důvodů je ovšem mnohem víc.

Svou roli hraje i tendence neodlišovat se od okolí. Označení „stará panna“ je sice spisovné, ne však příliš příjemné. Existují skupiny lidí, pro něž je antikoncepce nepřijatelná ať již z ideových, nebo zdravotních důvodů.

Jako možnou lze připustit i materiální motivaci. Dříve zejména jako krok k přidělení bytu. Náhodně zvolená praktická lékařka ordinující ve velkém městě odhaduje, že 90 % z dlouhodobě nemocných v její ordinaci jsou sociálně podmíněné pracovní neschopnosti. „Mateřská“ může být i pokusem řešit sociální situaci. Nyní je dítě možno chápat i jako předpoklad k dosažení poměrně vysokých dávek státní sociální podpory.

Existují ovšem i idealistické souvislosti. Například ti, kteří po dítěti touží, vykazují větší úroveň psychické stability než ti, kteří dítě nechtějí. Jsou lépe sociálně začleněni. Je zřejmá souvislost mezi životní nespokojeností a rozhodnutím děti nemít. V neposlední řadě ti, kteří si děti nepřejí, jsou v manželství méně pokojeni než ti, kteří děti chtějí.

Specifickou skupinu tvoří bezdětní proti své vyhraněné vůli, tedy ti, kdož jsou rozhodnuti se s daným stavem nesmířit a dítě osvojit. Ve srovnání s vrstevníky je u nich patrné neuspokojení v řadě životních potřeb. U žen dominuje potřeba se o někoho starat. U mužů dominuje bezpečí a sebeuplatnění. S příchodem dítěte vystupuje do popředí hodnota zdraví. Existence dítěte v rodině ovlivňuje hodnotový systém víc než pohlaví zkoumaných osob.

Dítě do rodiny přinese nové podněty a pohledy

Vztahy, věci, souvislosti vidíme v kontextu péče o dítě jinak. Mění se proporce. Ledacos hodnotíme s nadhledem a v jiných souvislostech. Příliv podnětů, dojmů a zážitků překrývá běžné starosti. I potenciální chvíle odpočinku – pokud dítě klidně spí a není třeba akutně vykonávat některou z domácích prací – má jinou hodnotu, než je běžné.

Opak odcizení – pocit užitečnosti

Není snad bezprostřednějšího vztahu a není snad oblasti, kde by byl pocit užitečnosti tak bezprostřední jako ve vztahu k dětem. Nejde jen o materiální záležitosti, i když ani ty není radno podceňovat. Nenahraditelní a naprosto neanonymní jsme v kontaktu s dítětem. Jsme „jeho lidé“. Jsme ti, které nezbytně potřebuje ke svému zdravému psychickému vývoji.

Být jako druzí

I ve společnostech založených na individualismu jsou sféry, v nichž se většina lidí nerada odlišuje. Nemít děti? To může alespoň ve zjitřené fantazii nechtěně bezdětných vyvolávat podezření na egoismus, kariérismus, nemoc, impotenci, odlišnou sexuální orientaci. Navíc je tu docela obyčejná a řekněme „čestná“ závist. Když se mimino na maminku vedle vás šťastně usmívá, chtě nechtě propadáte působení bytí neexistující reklamy pomyslné „vládní populační komise“. Vláda ovšem v tomto případě nesídlí ve Strakově akademii v Praze, tím méně pak v zámku v Kolodějích. Sídlí v našem mozku. „Komisi“ pak netvoří moudří či alespoň autoritativní komisaři, ale spíše naše vlastní hormony. Touha mít také takové mimino je lidská.

Mít se na co těšit aneb perspektiva

„Těšit se, až splatíme hypotéku, je trochu málo...“ slyším občas v poradně.

Nad novorozencem se těšíme na to, až začne chodit. Nad batoletem se lze těšit, až půjde do školy, a tak to jde krok za krokem dál a dál... a rodičovství zvolna může přejít v prarodičovství. Budoucnost je otevřená. Kdesi daleko není jen náš nevyhnutelný konec, ale i vývoj potomků a jejich rodin... V tomto duchu lze optimisticky pokračovat. Samozřejmě existuje i méně příjemný pohled. Odchod dětí z rodiny je záležitost zcela normální. V současnosti, v podmínkách otevřeného pracovního trhu Evropské unie, může jít

o odchod velmi daleko. Prázdné hnízdo je mnohdy reálnou perspektivou. Osamocené stáří nehrozí jen bezdětným, kteří mají celý produktivní život na to, aby se na takový závěr připravili. Může zaskočit i rodiče mnoha dětí.

Chlapec nebo děvče? – Pokud je nám známo, neexistuje výzkum, který by diferencoval postoje rodičů podle pohlaví dítěte. Na základě odhadu z vlastní praxe soudím, že jako první dítě bývá preferován spíše chlapec. Z hlediska poradenské, psychologické zkušenosti jsou problematictější spíše chlapci. Jejich převaha v počtu mimointelektových příčin neprospěchu (dys-), eventuálně projevů lehké mozkové dysfunkce je trvalá.

Maminko, co Vám řeknou přátelé a známí?

Podobný osud jako „nekorektnost“ pojmu bezdětnost stihl i podstatně odlišně označení „jiný stav“. Jakýpak jiný stav, jde-li o těhotenství. Možná i proto mne zaujala anketa, „co vám řeknou známí, když už to bude na vás vidět“. Několik glos i otázek jsem převzal z internetu, za některé jiné vděčím vzpomínám klientek poradny. Nečekejte glosy o zázraku zrození. Očekávat můžete spíše následující otázky či konstatování:

- ❖ Kolik jsi přibrala?
- ❖ Už se cuká?
- ❖ Bojiš se porodu?
- ❖ A není ta druhá čárka nějaká slabá? (Rozumí se na těhotenském testu.)
- ❖ Kdy už porodíš?
- ❖ Ale já jsem dával vždycky pozor!?
- ❖ Čí to je?
- ❖ Nebudeš ale teď tady rodit, že ne?!
- ❖ Nezoufej, veverko!
- ❖ Jak zvládáš to teplo?
- ❖ Takové břicho, ty už snad budeš rodit, nebo ne?
- ❖ Ty máš břicho, jako bys měla mít dvojčata.
- ❖ Ty jsi tady ještě?
- ❖ Nemělo to už být?
- ❖ Chce se ti taky často zvracet?

- ❖ Jak se těšíš?
- ❖ Už víš, co to bude?
- ❖ Chcete si to nechat?
- ❖ Kope?
- ❖ Těšíte se?
- ❖ Pomůžou ti aspoň rodiče, nebo budeš na všechno sama?
- ❖ A to jste chtěli?
- ❖ Vypadáš, jako bys vytunelovala mlékárnu.
- ❖ Já když jsem rodila, tak jsem skoro umřela.
- ❖ Ty jsi ještě celá?
- ❖ Vy jste těhotní?
- ❖ Máte taky tatínka?
- ❖ Až se to narodí, tak se nevyspíš už vůbec.
- ❖ My měli z genetického ultrazvuku, že to má být holčička, a z ultrazvuku z 32. týdne vypadalo na chlapečka a narodilo se to stejně jinak.
- ❖ Teď už si moc neužiješ.
- ❖ Vezme si tě?
- ❖ Šmíruju, že máš kocóra v tróbě!
- ❖ Praskl latex?
- ❖ A co tatínek, bude platit?
- ❖ Copak ty, ale aby to otec při porodu přežil!
- ❖ Já se divím, že si lidi už konečně jednou nedají pokoj.

V souhrnu tedy nelze očekávat nějaké mimořádné nadšení, povzbuzení, tím méně pak květnatá vyjádření. Na druhé straně hovoříte v poradně s profesně úspěšnou a šarmantní ženou. Bezdětnou. Věcně vypráví: *„Moji rodiče mě považují za ‚jalovou krávu‘. To, že jsem vystudovala a jsem vcelku úspěšná v zaměstnání, je nezajímá. Jsem sama a nemám děti. To je ostuda pro celou rodinu. Když si koupím něco na sebe, tak to komentují, proč si to kupuji, když to stejně už na nic není. Nedávno mi matka řekla, že na červené tričko jsem už moc stará a že tím stejně už nic nezachráním. Šaty mohu před nimi schovat. Daleko horší a odpornější jsou komentáře k mé menstruaci...“*

Kolik je Vám let?

Odvěkým zvykem je v našich podmínkách počítat věk člověka od data narození. Některé východní kultury kladou začátek života do hypotetického termínu početí. Bez ohledu na tyto řekněme matriční otázky se lidé vždy ptali, odkdy je člověk doopravdy člověkem. Kdy se stává individuální bytostí s lidskými právy? V praxi mají tyto úvahy dopad v oblasti právní, etické i pedagogicko-psychologické. Dotýkají se problému všech problémů – kdy je možno bez morálních skrupulí a střetu se zákonem počínající bytost usmrtit (nebo snad „utrátit“) a kdy je naopak nutno o plod a posléze i dítě pečovat a začít je vychovávat.

Starověké kultury, a to i ty, jež znaly techniky umělého přerušení těhotenství, zabíjely nechtěné děti až po narození. Nešlo zdaleka jen o odstranění přespočetných dětí, ale i o formu regulace pohlaví dítěte. Zabíjení děvčat bylo ve staré Číně i v antickém Řecku poměrně běžné. Ve starém Římě se tyto praktiky poněkud humanizovaly. Nepotřebná dívka byla odkládána někde u cesty. Tím získala naději, že si je někdo vezme do své péče a vychová, třeba i jako otrocka. Možnost odkládání nechtěných dětí se svým způsobem zachovala dodnes jako varianta interrupce.

Délka těhotenství, do níž lze potrat legálně uskutečnit, je v zákonných úpravách různých zemí podobná – zhruba do 12 týdnů. Termín se opírá zejména o zdravotní rizika. Nepochybně obsahuje i etický moment – od kdy je již nutno považovat plod za lidskou bytost vybavenou základním lidským právem, právem na život.

Jakou cestu urazí člověk, než spatří světlo světa? Embryogeneze je ukončena v 8. týdnu, kdy zárodek dostává název plod. Má již lidskou podobu, má již vytvořeny všechny orgány. Začíná se spontánně pohybovat. Matka to zatím necítí, neboť potomek měří zatím asi 2,5 cm a váží méně než 2 g. Přes tyto minirozměry začíná reagovat na podněty z okolí. Ve třetím měsíci se ukončuje vývoj orgánů. Dál již plod jen zrabe, funkce jednotlivých orgánů se diferencují a zdokonalují. Je již zjevné nejen vnější pohlaví, patrné jsou i rozdíly ve funkci těch struktur mozku, jež jsou zdrojem typických diferencí mezi mužem a ženou v jejich psychice. Od 28. týdne textačního věku má plod velkou naději na

přízpůsobení se nárokům světa mimo mateřské tělo, a to bez trvalého poškození. Zastánci teorie neotenie tvrdí, že poslední 2–3 měsíce nitroděložního života jsou již jen jakousi biologickou pojistkou. Domnívají se, že člověk se stává rozumným právě proto, že se rodí zcela nezralý a chabě vybavený složitým instinktivním chováním. O to více je schopný a potřebný učení. Nárůst předčasných porodů vidí tito autoři jako civilizační, evoluční trend. Spatřují v tom šanci přijít na svět ještě nezralejší, a tím – podle nich – i učenlivější. Většina odborníků se ovšem ve svých úvahách drží longitudinálních výzkumů. Soudí, že nejlépe je být konzervativní, tj. narodit se až ve čtyřicátém týdnu těhotenství. Žádné experimenty.

Subjektivní prožitek matek za překotným vývojem plodu poněkud zaostává. Matka si uvědomuje „probuzení“ dítěte až po vnímání prvních pohybů, tedy mezi 16. a 20. týdnem těhotenství. Od té chvíle pro ni má dítě individuální a reálnou existenci. Lze to demonstrovat i na rozdílech v subjektivním vnímání potratu. V nejranějších stádiích těhotenství prožívají matky potrat často jako určitou formu choroby, nepříjemný lékařský zákrok, jako sociální ponížení, pokud situace vejde v obecnou známost, nebo jako zklamané naděje na mateřství. V době, kdy již vnímají pohyby dítěte, má jejich prožívání charakter reakce na ztrátu blízké osoby.

Co si přesně uvědomuje a prožívá plod, zůstává skryto. Jisté je, že aktivní duševní život dítěte nastává mnohem dříve, než rozum bere. Prokazatelně je zde již před narozením. Již na konci třetího měsíce nitroděložního života reaguje plod na signály z vnějšku. Reaguje zejména na matčiny prožitky, tj. na změny její kondice, úzkost, strach, radost atd. Tyto podněty se dostávají krevní cestou přes placentární bariéru. Od pátého měsíce reaguje plod na řeč své matky.

Nejprve v Kalifornii, později i jinde v USA vznikly „školy plodu“. Žáky jsou nenarozené děti společně s rodiči. Program je zaměřen na „rozvíjející se schéma komunikace“. Pracuje se formou stimulace prováděné matkami pod dohledem instruktorek. Výsledky nejsou zcela jednoznačné. Majitelé a zastánci škol tvrdí, že nenarozené děti, kterým matky vyprávějí, zpívají a otcově je hladí přes mamincino břicho, mají lehčí porod a méně po něm pláč. Údajně je znamenáno i vyšší IQ oproti „nestimulovaným“ dětem. I v tomto směru skeptik musí připustit, že „prenatální univerzita“ připravuje a vyladuje rodiče

na příchod dítěte. Pravděpodobný je i přesun pozitivní komunikace do poporodního života. Rodiče se učí věnovat dítěti čas a chápat je od samého počátku jako aktivní bytost. Ještě předtím činnost rodičů vyvolává určité reakce plodu. Mění jeho aktivitu, a tak vzniká určitá forma dialogu. Do školy zmíněného typu pak vstupují rodiče zodpovědní a ctižadostiví. I to se může posléze projevit. Mluvívá se o „probuzeném dítěti“, tj. o takovém, které přichází do optimálně vyladěného prostředí, všichni kolem se na něj těší. „To se to pak vyvíjí...“, můžeme obdivně poznamenat.

Miminkovské esperanto

Názory na to, jak nakládat s kojencem, prošly v uplynulých sto letech několika změnami. Paradoxně nejdéle se udržely názory značně pochybné. Jsou spojeny s érou, která hygienu stavěla nade vše. Matka se měla k dítěti přibližovat s rouškou na obličeji. Krmit je ne tehdy, když vycítila, že má hlad, ale v přesně určenou hodinu. Dětský pláč byl vnímán jako způsob posilování plic. Odborníci měli z racionálně nikdy nezdůvodněných motivů za to, že dítě ke svému rozvoji potřebuje střídání hyperventilace a apnoických pauz. Dnes je zcela jednoznačně rehabilitován starší přístup. Pláč dítěte je opět chápán jako sdělení, signál, kterým dítě dává najevo, co potřebuje. Úkolem matky, k němuž je ostatně biologicky vybavena, je na něj přiměřeně reagovat.

Slovník miminkovsko-český

Zvuk dovolávající se kontaktu po probuzení. Objevuje se zejména, je-li dítě samo. Trvá zlomek sekundy a dá se přeložit jako zvolání: *„Je tu někdo? Přijďte za mnou nebo jsem tu ponechán zcela sám?“* Pokud se potvrzuje obava ze samoty, reaguje dítě srdceryvným pláčem.

Rozmrzelý zvuk. Jde o řadu velmi krátkých a velmi nelibě znějících zvuků hrdelního charakteru. Dítě dává najevo, že se dostalo do nepříjemné, nelibé, nepohodlné situace. Znamená: *„Cítím se špatně. Pomozte mi už konečně. Ne-*

prodleně zabraňte dalším nepříjemnostem.“ Na základě zkušenosti lze rozeznat, kdy je důvodem hlad, kdy znečištění, horko, zima či potřeba komunikace.

Zvuk broukání ze spánku. Objevuje se v nepravidelných intervalech, sériově, nejčastěji při změně polohy. Jde o několik krátkých, nepříliš libě znějících zvuků s konečným povzdechem. Volný překlad zní: *„Nevím, jak bych si lehl, tohle není dobré a ani tohle není ono. Toto ne! Ach, konečně, to je ono!“*

Zvuk při pití. Trvá asi 0,2 sekundy a doprovází rytmus sání. Lze ho zaznamenat pravidelně 1–2krát za sekundu. Je to sdělení typu: *„Jsem spokojen, chováte se ke mně dobře, také mléko teče přiměřeně. Hodlám pokračovat v pití.“* Držte pozici. Zvuk se objevuje častěji při kojení než při pití z láhve. Zřejmě záleží hodně na situaci kojení. Na tom, zda je dítě krmeno v náručí matky nebo ležící na podložce.

Zvuk blaženosti. Vyskytuje se nejčastěji při jídle. *„Je mi báječně,“* sděluje nakrmené dítě na klíně matky. Jeho spokojenost je nakažlivá. Matka mu podobně odpovídá a mazlí se s ním.

S postupujícím vývojem se hlasové projevy kojence diferencují a individualizují. Mezinárodní výzkumy ukazují, že zmíněné projevy jsou v různých zemích podobné. Děti pláčí podobně a matky bez ohledu na národnost jim rozumějí. Objeví-li se poněkud odchylný pláč, vzbuzuje úzkost.

Způsob, jak dospělí hovoří s dítětem, bývá nazýván „řeč chův“. V různých jazycích používá pochopitelně různých slov, ale zvukově přece jen dost podobných. Povzbuzení, pochvala, podněcování k aktivitě se děje vysokým, jakoby tenkým hlasem. Naopak zklidnění a příprava ke spánku se děje spíše hlubším hlasem molového charakteru, s pravidelným pomalým rytmem. Poněkud připomíná ukolébavku. Hojně je užíváno citoslovců. V experimentální situaci dokáží ženy „přeložit“, o jakou situaci jde, byť neznaly jazyk, v němž byl zřetelně pořízen. Výsledky bývají shrnovány v tom smyslu, že i malé dítě potřebuje komunikaci, vyžaduje pro ni přiměřeně reagujícího partnera. Je-li ponecháno samo sobě, jen volá a odpověď nedostává, blokuje to rozvoj osobnosti. Vzniká velký prostor pro úzkost a nejistotu. Nejde jen o zpoždění či zamezení pokroku v rámci aktuálního vývojového tempa.

Tato vcelku moderní zjištění lze doplnit údajem ze 13. století. Císař Bedřich II. se rozhodl zjistit, kterou řečí začnou děti mluvit samy od sebe. Několik sirotků nechal předat chůvám. Těm přikázal, aby děti krmily, myly, šatily a všestranně o ně pečovaly, jen na ně nemluvily, nelaskaly je, nemazlily se s nimi. Dítka nezačala mluvit prapůvodní řečí lidstva, ale do jednoho zemřela. Jisté je, že zkušenosti z raného dětství zanechávají v osobnosti trvalé, mnohdy neodstranitelné stopy. Zda kladné nebo záporné, záleží na rodičích.

Mateřský instinkt, nebo vědomosti?

2

Donedávna byla za ideál matky považována žena seznámená se zásadami správné výchovy. Jakási amatérská pedagožka. Za optimální byla považována racionální výchova. Ta měla být řízena vědou ověřenými poznatky. Názory na zaručeně správnou výchovu se ovšem měnily. Věda si v těchto sférách občas škaredě zadala s politikou. Pravda v ní leckdy vítězila zejména proto, že pravdou bylo to, co zvítězilo. To, co bylo v jedné generaci považováno za správné, bylo po čase leckdy, i když ne vždy, oprávněně odmítáno. Mimo pochybnost se časem ukázalo být, že ani to, co je vhodným výchovným postupem, nelze uplatňovat mechanicky, tj. bez ohledu na momentální stav dítěte a na celý situační kontext. Rodičovské snažení není zcela objektivní. Je filtrováno a kontaminováno nejen láskou a kladnými postoji k dítěti, ale někdy i chronickou nespokojeností, výhradami, v krajním případě pak podvědomou nenávistí. Aby bylo vše ještě složitější, zmíněné pocity se neobjevují jen ve vztahu k dítěti, ale i k sobě a navíc ještě k partnerovi. Jde tedy o trojnásobný filtr. Vše mohou komplikovat ještě vztahy k prarodičům, různé společenské vlivy, kariéra... – filtrů může potom být ještě víc.

Výchova v rodině je od zcela útlého věku interakcí vychovávaného a vychovávajícího. Zvládnout mix rozumu, citu i úzkostí není jen tak. Matka nemá být jen osvícená a vzdělaná, ale také plná citu a pochopení. Psychologická vyšetření vhodnosti budoucích rodičů z žadatelů o osvojení nebo o pěstounskou péči u dítěte chtě nechtě upřednostňují onu roli experta. Mimo jiné i proto, že je snadněji postižitelná. To nic nemění na faktu, že nejen matka, ale i otec má být milující a rozumějící potřebám dítěte. Racionálně lze určit režim dítěte, vytvořit jeho jídelníček, volit, s čím si bude hrát, jak bude oblečeno. To je ovšem jen povšechný kontext, v němž se proces vývoje odehrává. Přímé ovlivnění je dáno bezprostřední interakcí. Doba probíhající mezi podnětem

ze strany dítěte a reakcí matky nebo otce je tak krátká, že během ní není na nějaké velké promyšlení dost času.

Způsob, jakým se matky bez ohledu na předchozí vzdělání chovají k malému dítěti, je velmi podobný. Není zde rozdíl mezi chováním k chlapci nebo k děvčeti. Není ani nápadnější rozdíl mezi chováním matky a otce. Zřejmě je zde aktivováno chování, které není naučeno ani není vědomé. Zajímavé je, že po promítnutí videozáznamu bývají dospělí svojí reakcí překvapeni. Dovedná tedy jednoznačně platilo konstatování: „Žena je biologicky vybavena dovednostmi potřebnými k péči o potomstvo.“ V posledních letech s lehkou nadsázkou, díky přerodu dovolené mateřské v dovolenou rodičovskou, je zjištěno, že tyto dovednosti s výjimkou kojení má i muž. To, že je má leckdy zasuty, je věc druhá. Matka má synovi ukázat, že kontakt s dětmi a péče o ně není tzv. ženská práce. Navíc to je nejen práce, ale alespoň občas i radost, a to obecně lidská.

Jednou z podmínek aktivizujících mateřské chování je existence druhé strany. Partner interakce – plod a posléze novorozenec – může působit jako spouštěcí mechanismus aktivace zmíněného chování. Od přírody je ostatně vybaven k tomu, aby takovým partnerem byl. Aktivity dítěte a matky jsou sladěny tak, že vnějšímu pozorovateli připomínají dobře secvičený duet.

Co se odehrává při prvním kontaktu matky s novorozencem

Matka začíná jemnými doteky končetin. Přejde na tělíčko, od břicha směrem k hlavě a nakonec hladí obličej. Naklání se k dítěti tak, aby ohnisková vzdálenost očí byla 20–25 cm. To je asi polovina vhodné vzdálenosti pro matku a optimální vzdálenost pro dítě. Matka se snaží dosáhnout kontaktu z očí do očí. Pokud má dítě zavřené oči, provokuje je jemně k aktivitě. Zaklání hlavu, mírně jí pohupuje, mluví vysokým hlasem. Zvýrazní intonaci a rytmus řeči i obličejovou mimiku. Po dosažení očního kontaktu následuje „pozdravení“, tj. stupňování citových projevů, směřující ke zvýšení vzájemné pozornosti. Poté přichází „rozhovor“. Do něho matka aktivně zapojuje všechny smysly